

9. Минкина В.А. Информационная культура и способность к рефлексии / В.А. Минкина // Высшее образование в России. – 1995. – № 4. – С. 27–36.
10. Протанская Е.С. Профессиональная этика. Моральная пропедевтика делового поведения: Уч. пособие. СПб.: Алетейя, 2003. – 288 с.
11. Седов К.Ф. Дискурс и личность: эволюция коммуникативной компетенции. – М.: Лабиринт, 2004. – 320 с.
12. Тимофеев Ю.П. Профессиональное общение и его развитие. – Астрахань: Астрах. пед. ин-т, 1995. – 136 с.
13. Community of practice. Definition [Electronic Resource]. – Mode of access: URL: <http://www.businessdictionary.com/definition/community-of-practice.html>. – Title from the screen.
14. Creating a Community of Interest [Electronic Resource]. – Mode of access: URL: http://download.oracle.com/docs/cd/E15523_01/webcenter.1111/e10277/coi.htm. – Title from the screen.
15. Harris T.E. Small Group and Team Communication / T.E. Harris, J.C. Sherblom. – Boston: Allyn and Bacon, 2002. – 335 p.
16. IEEE Professional Communication Society [Electronic Resource]. – Mode of access: URL: <http://ewh.ieee.org/soc/pcs/>. – Title from the screen.
17. MirandaNet Fellowship. [Electronic Resource]. – Mode of access: URL: <http://www.mirandanet.ac.uk/>. – Title from the screen.
18. Professional Virtual Communities Reflect Modern Times [Electronic Resource]. – Mode of access: URL: http://www.etni.org.il/etnirag/issue3/ann_shlapobersky1.htm. – Title from the screen.
19. Professional virtual community [Electronic Resource]. – Mode of access: URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Professional_virtual_community. – Title from the screen.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Вероніка Теличко – асистент та здобувач кафедри комунікації і лінгвокраїнознавства Київського національного університету ім. Т. Шевченка.

Наукові інтереси: комунікативна лінгвістика, англо-український художній переклад.

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ФУНКЦІЇ ВИГУКІВ

Вікторія ТЕСЛЯ (Київ, Україна)

У статті розглянуто вигуки як мовні одиниці основною функцією яких є емотивна функція. Крім емотивної були розглянуті сигнальна, підсилювальна, та комунікативно-прагматична функції. При дослідженні останньої було розроблено класифікацію вигуків за іллокутивною метою.

The article presents emotive, intensifying and communication-pragmatical functions of the interjections as units of language. The research of communication-pragmatical function make possible to present the classification of the interjections that have different illocutionary effect.

Актуальність статті зумовлена загальним спрямуванням сучасних лінгвістичних досліджень на комунікативну функцію мови та емотивні аспекти спілкування.

Мета статті полягає у дослідженні специфіки функціонування емотивних та волевиявних вигуків сучасної німецької мови у мовленні, оскільки під час спілкування людина не тільки передає свої емоції і почуття, а і впливає на емоційний стан слухача.

Об'єктом дослідження є комунікативно-прагматичні функції вигуків.

Предметом дослідження є іллокутивна сила вигуків.

У процесі говоріння людина не просто матеріалізує свої думки (усно чи письмово), вона наділяє висловлення певною іллокутивною силою. Зрозуміти емотивне значення слова легше, коли відомо, які саме почуття та емоції виражають сміх, плач, зітхання. Сміх, наприклад, виражає радість, веселий настрій; плач – горе. Однак сміх, плач, зітхання не є частинами мови. Вигуки пов'язані із вищезазначеними почуттями й емоціями, є частиною мови і мають емотивне значення [6: 129]. Багатозначність вигуків і, звідси – їх варіативність дозволяє цим лексичним одиницям виконувати комунікативно-прагматичні функції мови [5: 8].

Будь-яка діяльність людини викликає у неї певні емоційні переживання, які є сигналом для її припинення або навпаки, емоційні переживання дають змогу розуміти емоційний стан інших людей, співчувати їм. Основні емоційні стани людини поділяються на емоції та почуття. Проте виділяють ще такі стани як афект, стрес, пристрасть, настрої. Емоції виражають не об'єктивні значення, а суб'єктивні смисли. *Почуттями* називають стабільне емоційне ставлення, яке виділяє в оточуючому світі ціннісні реальні та ідеальні об'єкти, пов'язані з основними інтересами, заняттями особистості. *Волевиявлення* це волевий прояви, які зумовлені реальними і ідеальними об'єктами дійсності, які мають для особистості відносно стабільну суб'єктивну цінність. З наведених визначень можна зробити висновок, що універсальні для усіх людей емоційно виразні примітиви по формі і змісту не є стабільними і вони характеризують емоції не особистості із сталими ставленнями до її інтересів, занять, а емоції біологічного організму, які є оцінною складовою його біоритмів.

Когнітивний план емоційно виразних примітивів не можна віднести до усвідомлених образів і уявлень особистості, це лише комплекси відчуттів, які постійно змінюються.

Почуття, які виникають на базі емоцій, формувалися з історичним розвитком суспільства, пов'язані з його соціальними нормами та установками, тому вони можуть розвиватися і вдосконалюватися. На відміну від емоцій, почуття мають більш предметний характер і пов'язані з конкретним, незамінним об'єктом. Однак почуття і емоції відрізняються за якістю (позитивні, негативні та амбівалентні), глибиною, інтенсивністю і тривалістю впливу на діяльність. Власне емоції, які передаються за допомогою вигуків можуть бути позитивними, негативними та амбівалентними (емоції, які не мають яскраво вираженого негативного або позитивного забарвлення – співчуття, здивування). Негативні емоції відіграють більш важливу біологічну роль ніж позитивні. Негативні емоції сигналізують про небезпеку, а позитивні – про вирішення проблеми [3: 10–13].

У процесі пристосування людини до оточуючого світу, зокрема, до соціально-культурного середовища, когнітивний зміст її емоцій стає менш універсальним і більш складним, виникають похідні особистісно диференційовані почуття і волевиявлення. Мовні визначення емоцій і, на нашу думку, мовні засоби передачі емоцій сприяють їх розумінню і культурному нормуванню [1: 14–15].

З великої кількості емоційних станів у мислення фіксуються ті, які відрізняються тривалістю і переживаються частіше. Такі емоційні стани знаходять відображення у мові. Емоції, якими керується людина можуть полегшувати або ускладнювати спілкування. Соціокультурні правила експресії певних емоцій, різняться і в індивідуумів (вікові, гендерні особливості), і у представників соціальних груп (професійних, освітніх, політичних та ін.) [7: 283].

Вигуки, на нашу думку, є представниками емоцій у мові, і тому основною їх функцією є емотивна. Вони також можуть виконувати сигнальну функцію, наприклад: „*Tja, dann danke ich*“, *sagte Hansen zögern* [10: 47].

Вигук „*tja!*“ знаходиться в препозиції і сигналізує про поганий настрій співбесідника, про його незадоволення ситуацією, яка склалася.

У прикладі: *Der Alte nahm Borchert den Schlüssel aus der Hand und sah Stern an. „Nummer sechs, hä“?* [13: 88], вигук *hä* в постпозиції виражає здивування.

Вигук в будь-якій позиції надає висловлюванню образності і особливої експресивності, наприклад: „*Die Argumentation des heiligen Offiziums gegen Galilei lautete dahin, dass seine Sätze philosophisch absurd sein. Eine schlagendere Argumentation gibt es nicht.*“

„*Eh, eh, die Argumente unseres armen, großen Galilei haben sich als stichhaltiger erwiesen!*“ [12: 557] Незгода, яка виражена у відповіді, підсилена вигуком „*eh!*“ звучить яскравіше ніж без вигуку, порівняємо: „*Die Argumente unseres armen, großen Galilei haben sich als stichhaltiger erwiesen!*“ У наведеному прикладі вигук *eh* надає висловлюванню більшої виразності і повідомляє про незгоду з раніше зазначеним.

Отже, вигуки, які знаходяться в препозиції надають висловленню виразності, інформують про настрій співбесідника, його реакцію на повідомлене, на певне явище тощо. В постпозиції вигуки зазвичай виступають як самостійні речення, виражають емоції, почуття або волевиявлення і підсумовують попереднє висловлення або явище.

Комунікативний аспект мови спрямований на дослідження кінцевого результату – ефекту мовленнєвої комунікації, можна назвати *прагматикою* мови [8: 76]. Співвідношення семантики (значення мовної одиниці) і прагматики завжди цікавило вчених. На думку Ч. Моріса та його послідовників семантика була етапом, який передує прагматиці. Р. Карнап вважав, що семантика залежить від прагматики. Однак і прагматика, і семантика є взаємозалежними явищами. Мовленнєва діяльність пов'язана з системою мови, а також із системою соціальної взаємодії через суб'єкти мовленнєвої діяльності адресанта і адресата. Суттю прагмалінгвістики є семантико-функціональний підхід до аналізу вигуків [8: 68–76]. Вигуки найчастіше зустрічаються в усному мовленні, зокрема в діалогах. Діалог завдяки своїй простоті і чіткості є класичною формою мовленнєвого спілкування. Кожній репліці властива завершеність, яка виражає певну позицію адресанта, на яку можна відповісти [8: 81]. Однак на відміну від реального діалогу мовлення персонажа художнього твору є

„накладенням“ одного комунікативного процесу на інший, які протікають одночасно: комунікації між персонажами і комунікації між автором і читачами (глядачами). Діалог розгортається у двох планах: внутрішньому і зовнішньому, де внутрішній план – це комунікація „персонаж – персонаж“, а зовнішній план – комунікативна лінія „автор – читач“, яка залежить від багатьох компонентів сприйняття, найважливішими з яких є соціально-культурний, етнічний, психологічний [8: 82]. У нашому дослідженні нас цікавить внутрішній план діалогу.

За ознакою можливої реалізації виділяють усні та письмові мовленнєві акти. Існують усно-мовленнєві або власне іллокутивні акти, які здійснюються в усній формі, наприклад: молитись, сперечатись, співати пісні. Існують ще і інскриптивні (письмово-мовленнєві) акти, які здійснюються в письмовій формі: рецензувати, протоколювати тощо. Однак найчастіше зустрічаються універсальні мовленнєві акти типу: запитувати, відповідати, вимагати. Зазначимо, що у письмовій формі фіксуються практично усі усно-мовленнєві дії, а за умови їх передачі у формі прямого мовлення зберігається тип мовленнєвого акту [8: 83]. У процесі спілкування, крім інформування на співбесідника здійснюється певний вплив. І під час спілкування, у більшості випадків, комуніканти мають певні цілі. При цьому здійснюються мовленнєві дії, які є носіями певних комунікативних завдань (іллокутивні акти) і спрямовані на досягнення певних ефектів (перлокутивні акти).

Іллокуція – відношення мовлення до мети, мотивів і умов здійснення комунікації [2: 424]. Іллокутивні акти – мовленнєві дії такі як: ствердження, накази, описи, пояснення, вибачення, привітання тощо. Існує багато точок зору щодо класифікації іллокутивних актів. Класифікація Дж. Сьорля:

1) асертиви (репрезентативи), які повідомляють про положення речей і передбачають оцінку;

2) директиви, спонукають адресатів до певних дій;

3) комісиви, які повідомляють про обов'язки, які взяв на себе розмовляючий;

4) експресиви (виражають певну психічну позицію по відношенню до певних подій);

5) декларативи (визначають нове розгортання подій) [4: 53–54].

Услід за Дж. Серлем вчені класифікують мовленнєві акти так:

- інформативні мовленнєві акти;

- повідомлення (репрезентативні);

- акти спонукання (директиви, прескрипції);

- акти прийняття зобов'язань (комісиви);

- акти, які виражають емоційний стан (експресиви) [5: 25].

За допомогою вигуків можна визначити тип мовленнєвого акта. При дослідженні комунікативно-прагматичних функцій вигуків сучасної німецької мови ми розглядали вигуки у синтаксичних конструкціях різних типів, що дало змогу класифікувати вигуки за іллокутивною силою. За основу ми взяли роботу І.С. Шевченко, яка досліджувала прагматичні властивості англійського питального речення і дотримуючись класифікацій таких відомих лінгвістів як Дж. Сьорль та Г.Г. Почепцов, назвала ті мовленнєві акти, які є найбільш суттєвими для дослідження прагматичних якостей аналізованих речень. На нашу думку, найбільш частотними у вживанні і суттєвими за іллокутивною силою є вигуки-експресиви, вигуки-директиви, вигуки-метакомунікативи, вигуки-комісиви.

Вигуки-експресиви можуть бути як конвенційно-, так і контекстуально обумовленими. Контекстуально обумовлені вигуки є багатозначними і розкривають свої значення лише у контексті. Вигук *ah* має такі значення: задоволення, здивування, захоплення, розуміння, полегшення, радість. Проілюструємо деякі з цих значень у контексті:

Ausruf: 1) des Wohlgefallen: *Ah, die vielen Bäume! Ah, das lebendige Klima der Lebendigen! Wie es duftet!* (12: 685). У наведеному прикладі іллокутивною силою вигуку *ah* є вираження задоволення.

2) des Staunens, der Verwunderung, Überraschung: „*Ah, Ingenieur!*“ *Und Doktor Krokowski's Lächeln zog sich gleichsam zurück, büßte an Kraft und Herzlichkeit für den Augenblick etwas ein* (12: 27). З наведеного прикладу зрозуміло, що за допомогою вигуку-експресиву *ah* виражене здивування.

3) des Verstehens: „*Ah, darum der Umweg*“. *Der Wirt lächelte verständnisvoll* (10: 317).

Вигуки з конвенційно обумовленим значенням вживаються інгерентно (незалежно від контексту). До конвенційно обумовлених належать вигуки із сталою семантикою: *hurra, weh* (о weh), *Daus, bravo, bravissimo, puh, Klasse, i (iieh), äks, pfui, autsch, bäh, Quatsch* (umg. Quack).

Зазначена група вигуків виражає емоційний стан мовців (страх, жах, переляк, занепокоєння, біль, тривогу; радість, задоволення, захоплення, триумф, інтерес, полегшення, ніжність, розуміння; здивування, хвилювання, співчуття тощо) та оцінку того, що відбувається. З вищезазначеного можна зробити висновок, що до цього типу належать вигуки з позитивним, негативним та амбівалентним забарвленням: „*Pah!*“ *machte Olga und wandte sich verächtlich ab* (9: 71). Вигук „*pah!*“ повідомляє про те, що мовленнєвий акт за типом належить до експресиву, оскільки в ньому виражене негативне ставлення до об'єкта. „*Bravo!*“ *rief Settembrini*. „*Bravo, Leutnant! Sie bezeichnen sehr gut ein unzweifelhaft sittliches Moment im Wesen der Musik, nämlich dieses, dass Sie dem Zeitablaute durch eine ganz eigentümlich lebensvolle Messung Wachheit, Geist und Kostbarkeit verleit. Die Musik weckt die Zeit, sie weckt uns zum feinsten Genusse der Zeit...* (12: 162). За допомогою вигуку „*bravo!*“ можна визначити, що наведений вище мовленнєвий акт є експресивом, оскільки у ньому виражене захоплення музикою. Тобто іллокутивна сила зазначеного вигуку полягає у вираженні позитивного емоційного стану – *почуття захоплення*.

Ach so, du fährst wohl schon wieder nach Hause in deinen Gedanken“, *antwortete Joachim*. „*Nun warte nur, du kommst ja eben erst an. Drei Wochen sind freilich fast nichts für uns hier oben, aber für dich, der du zu Besuch hier bist und überhaupt nur drei Wochen bleiben sollst, für dich ist es doch eine Menge Zeit* (12: 1067). За допомогою вигуку „*ach!*“ у наведеному прикладі виражене співчуття. Співчуття, на нашу думку, є амбівалентним почуттям оскільки у ньому змішані позитивні і негативні почуття (позитивні – доброзичливе ставлення до об'єкта співчуття; негативні – негативне ставлення до ситуації, яка склалася). До цієї групи вигуків доречно було б віднести звуконаслідування, які передають звуки оточуючого світу за допомогою звуків мови: *bam, bim, hick, klack, klapp*.

Вигуки-директиви виражають волевиявлення мовців.

Вигуки *husch, sch, halt, basta* вживаються в директивних мовленнєвих актах, в яких мовець висловлює свою волю, спрямовану на виконання певної дії. Однак вигуки цієї групи слід розрізняти за категоричністю вираження волі і за сферами використання. За категоричністю вираження волі директиви поділяють на ін'юнктиви (спонукання-наказ) та реквестиви (спонукання-прохання). Залежно від сфери використання, об'єкту та суб'єкту діяльності вигуки-директиви можна поділити на: 1. *Вигуки звернені до людей* – професійні команди: циркові, військові, морські; вигуки під час виконання колективних робіт, (*marsch, Feuer, ahoi, basta, halt, ruck, pst (psst), sch*), наприклад: „*Halt! Soll ich etwa alles allein aufräumen?*“ *rief seine Mutter empört* (9: 98).

2. *Вигуки спрямовані на тварин* (*allez, kusch, Platz, hüh, hott*). Іллокутивна сила зазначеної групи вигуків полягає у вираженні волі мовця, яка обов'язково повинна бути виконана.

До вигуків, іллокутивною метою яких є не обов'язкове виконання волі мовця, а спонукання до дії, яка на думку мовця була б корисною, належать вигуки, які використовуються у повсякденному спілкуванні: вигуки застереження; вигуки побажання (*Achtung, Feuer, hopp, hopsa*).

Вигуки привітання, прощання мають іллокутивну мету встановлення, контакту продовження або завершення розмови. Названі вигуки належать до **вигуків-метакомунікативів** (*ade, adieu, servus, tschüss, tschau, hallo, na, huch*), наприклад: „*Heho, hallo, Herr, ist noch mal gutgegangen*“, *erwiderten sie* (11: 73). Іллокутивною силою наведених вигуків є контактовстановлення.

„*Adieu, Menschenkind! Wünsche gute Ergebnisse!*“ *Und sie war aus dem Zimmer* (12: 237). Іллокутивною силою вигуку „*adieu!*“ є завершення розмови.

До метакомунікативів доречним було б віднести вигуки іллокутивною силою яких є заповнення пауз для забезпечення безперервного мовленнєвого контакту: „*Ich... äh... ihr wollt jetzt sicher den Umgang haben*“, *stotterte er* (9: 48).

„Mm“, *murmelte Hansen teilnahmsvoll und bedankte sich mit einem Nicken bei der Großmutter, die eine Tasse vor ihn stellte und den Tee eingoss, bevor sie den Pesel wieder verließ* (10: 126). Іллокутивною силою вигуку „mm!“ у наведеному прикладі є встановлення контакту (бажання почати розмову).

Вигуки „Alarm!“, „alaaf!“, „bewahre!“ („i bewahre!“), „Vorsicht!“, „bei Gott!“, „vivat!“, „toi, toi, toi!“; „prosit!“, „Gott bewahre!“ та інші ми відносимо до **вигуків-комісивів**. Зазначена група поділяється на такі підгрупи: менасив (погроза, застереження): *Vorsicht, Glass!* (Aufschrift auf Kisten) – іллокутивною силою наведеного вигуку є вираження застереження;

промісив (обіцянка, пропозиція, побажання (наше): *Prosit allerseits!* – іллокутивною силою висловлювання є – вираження побажання.

Отже, семантика і прагматика є взаємопов'язаними явищами. Семантика – це значення мовних одиниць закріплені у певній мовно-культурній системі. Прагматика – мовленнєва діяльність пов'язана з системою мови, а також із системою соціальної взаємодії адресанта і адресата. Вигуки є здебільшого багатозначними мовними одиницями комунікативно-прагматичними функціями яких є: передача емоцій, почуттів, бажань адресанта, його ставлення до адресата, до оточуючої дійсності, а також вплив на емоції, почуття співрозмовника. Проте один вигук може виражати, як ставлення до певного об'єкта, предмета, ситуації або явища, так і волевиявлення, і навпаки. Однак усі значення фіксовані мовною системою і використовуються у мовленні відповідно до мети спілкування.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Винарская Е.Н. К проблеме базовых эмоциональных концептов/ Е.Н. Винарская // Вестник ВГУ. Серия лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2001. – № 2. – С. 12–16.
2. Кочерган М.П. Загальне мовознавство. [підручник] / Михайло Петрович Кочерган. – К.: Видавничий центр «Академія», 2003. – 464 с.
3. Лук О. Н. Эмоции и чувства. / О.Н. Лук. – М.: Знание, 1972. – 80 с.
4. Николаева Е.С. Междометия в прагмалингвистическом аспекте (на материале русского и английского языков). Дис. на соиск. научн. степени кандидата филол. наук: спец. 10.02.19 „Теория языка“ / Елена Сергеевна Николаева; Ростов-на-Дону, 2006. – 165 с.
5. Пахолкова Т.В. Междометия в речевом общении. Дис. на соиск. ученой степени канд. филол. наук: 10.02.04 „Германские языки“ / Татьяна Васильевна Пахолкова; Череповец, 1998. – 149с.
6. Стивенсон Ч. Некоторые прагматические аспекты значения. / Ч. Стивенсон // Новое в зарубежной лингвистике: Лингвистическая прагматика. Сборник: Пер. с разн. яз. / сост. и вступ. ст. Н. Д. Арутюновой и Е.В. Падучевой.– М.: Прогресс, 1985. – Вып. 16. – 500 с.
7. Шаховский В.И. Лингвистическая теория эмоций: [монография] / В.И. Шаховский. – М.: Гнозис, 2008. – 416 с.
8. Шевченко И.С. Историческая динамика прагматических свойств английского вопросительного предложения (16–20 вв.). Дис. на соиск. ученой степени доктора филол. наук: 10.02.04 „Германские языки“ / Ирина Семёновна Шевченко; Киев, 1999. – 358 с.

ІЛЮСТРАТИВНИЙ МАТЕРІАЛ

9. *Angela Sommer-Bodenburg. Der kleine Vampir und die große Liebe.* Rowohlt Taschenbuch Verlag, 1985. – 118 S.
10. *Kari Köster-Lösche. Mit der Flut kommt der Tod.* Knauer Taschenbuch Verlag, 2006. – 398 S.
11. *Mann Th. Der Erwählte.* S. Fischer Verlag, 1980. – 299 S.
12. *Mann Th. Der Zauberberg.*, 1981. – 1067 S.
13. *Sebastian Fitzek. Das Kind.* Psychotriller. Knauer Taschenbuch Verlag. – 2009. – 394 S.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Вікторія Тесля – аспірантка кафедри німецької філології Київського національного лінгвістичного університету.
Наукові інтереси: лінгвокультурологія, прагмалингвістика.